

Negatief-polair meer

Ton van der Wouden¹

1 Inleiding

Het Nederlands woordje *meer* is in sommige van zijn gebruiken negatief-polair:

- (1) a. Ik wil geen bruine bonen meer
- b. *Ik wil bruine bonen meer
- c. Alice woont hier niet meer
- d. *Alice woont hier meer

Daarnaast zijn er allerlei gebruiken van het rijtje *meer* waarin het niet negatief-polair is, dus voor kan komen buiten negatieve contexten (Van der Wouden 1997):¹

- (2) a. Ik wil meer bruine bonen
- b. Ik heb meer boeken dan jij
- c. Hij werd meer dood dan levend uit het water gehaald
- d. Wie waren er nog meer op dat feest?
- e. Dit is pas een groot meer
- f. Meer hier je boot maar af

Over deze gevallen zal ik het hier verder niet meer hebben.

Het negatief-polaire *meer* lijkt nogal op het Engelse *anymore* en het Duitse *mehr*.

- (3) a. Alice doesn't live here anymore
- b. *Alice lives here anymore²
- c. Sherlock Holmes wohnt hier nicht mehr
- d. *Sherlock Holmes wohnt hier mehr

¹ De inhoud van dit artikel is ten dele eerder gepresenteerd op een workshop over negatieve polariteit op 26 april 2002 in Amsterdam en in een college in Leiden op 21 april 2004. Voor data, oordelen, suggesties en discussie ben ik dank verschuldigd het publiek bij deze bijeenkomsten, alsmede aan Lisa Cheng, Wim Goedertier, Heleen Hoekstra, Joop van der Horst, Maaike Schoorlemmer, Machteld Schoupe, Ineke Schuurman en vooral aan Jack Hoeksema.

De woorden *meer*, *anymore* en *mehr* behoren tot de (temporele) partikels (zie bijv. Vandeweghe (1981)), in andere tradities heten ze fase-adverbia (zie bijv. Van Baar (1997) en Smessaert (1999); de laatste lijkt *niet meer* overigens (ten onrechte) als een ondoordringbare eenheid te beschouwen). Andere leden van deze klasse zijn *al*, *nog*, *pas* enz. en hun tegenhangers in andere talen.

De betekenis van dit soort partikels heeft twee kanten (Van der Wouden 2002): als we zeggen

(4) Jan is al thuis

dan drukken we enerzijds uit dat Jan thuis is, en anderzijds, via *al*, dat hij eerder daarvoor niet thuis was, en dat hij bovendien op het moment van spreken nog niet thuis verwacht werd. Net zo drukt

(5) Jan is niet meer thuis

uit dat Jan niet thuis is, maar bovendien, en dat is de bijdrage van *meer*, dat hij op enig moment daarvoor wel thuis was.

Voordat we over de distributie en andere eigenschappen van *meer* spreken, eerst een klein stukje over *anymore*:

(6) Merriam-Webster's Collegiate Dictionary via het internet (www.m-w.com) over *anymore*:

Function: adverb

Date: 14th century

1 : any longer <I was not moving anymore with my feet – Anaïs Nin>

2 : at the present time : NOW <hardly a day passes without rain anymore>

usage: Although both *anymore* and *any more* are found in written use, in the 20th century *anymore* is the more common styling. *Anymore* is regularly used in negative <no one can be natural anymore – May Sarton>, interrogative <do you read much anymore?>, and conditional <if you do that anymore, I'll leave> contexts and in certain positive constructions <the Washingtonian is too sophisticated to believe anymore in solutions – Russell Baker>. In many regions of the U.S. the use of *anymore* in sense 2 is quite common in positive constructions, especially in speech <everybody's cool anymore – Bill White> <every time we leave the house anymore, I play a game called "Stump the Housebreaker" – Erma Bombeck>. The positive use appears to have been of Midland origin, but it is now reported to be widespread in all speech areas of the U.S. except New England.

Uit dit citaat leren we dat het oude woord *anymore* een negatief-polaire uitdrukking is – net zoals de andere leden van de klasse *any*-woorden (Haspelmath 1997), overigens.³ Het woordenboek laat ook duidelijk zien dat *anymore* in behoorlijk wat van de standaardomgevingen voor negatief-polaire elementen voor kan komen:

(7) a. met zinsnegatie – *I was not moving anymore with my feet*

b. met *n*-woorden – *no one can be natural anymore*

- c. met zwakke negatieve uitdrukkingen – *hardly a day passes without rain anymore*
- d. in *ja/nee*-vragen – *you read much anymore?*
- e. in de protasis van voorwaardelijke bijzinnen – *you do that anymore, I'll leave*
- f. in het complement van *too* – *the Washingtonian is too sophisticated to believe anymore in solutions*
- g. als eerste argument van een universele kwantor – *every time we leave the house anymore, I play a game called "Stump the Housebreaker"*

Het woordenboek vertelt ons bovendien dat *anymore* in diverse dialecten van het (Amerikaanse?) Engels ook nog een niet-polair gebruik heeft.⁴

(8) *everybody's cool anymore*

Ter zijde merk ik op dat de voorbeelden (7f) en (7g), met *anymore* respectievelijk in het complement van *too* + superlatief en in eerste argument van een universele kwantor, ten onrechte bij de voorbeelden van niet-polair gebruik van *anymore* staan.

In de rest van dit artikel bespreek ik eerst een aantal algemene eigenschappen van *meer*. Vervolgens vergelijk ik *meer* met zijn positieve tegenhanger *nog* en met zijn negatief-polaire concurrent *langer*. In een semantisch georiënteerde paragraaf buig ik me over de kwestie, hoeveel soorten *niet meer* er onderscheiden moeten worden. Tenslotte bespreek ik nog een Belgisch gebruik van *niet meer*, en ik sluit af met enige afsluitende opmerkingen.

2 Meer

Volgens de Engels-Nederlandse Van Dale (Martin et al 1984) ligt *nog* het meest voor de hand als Nederlands equivalent van *anymore*, en zijn *meer*, *opnieuw*, *langer* tweede keus.

(9) *anymore* volgens Martin et al. (1984)

- a. *nog*
- b. *meer*, *opnieuw*, *langer*

Ik heb niet de indruk dat dat correct is. Voorlopig ga ik ervan uit dat *niet nog*, maar *meer* het Nederlandse woord is dat het meest op het Engelse *anymore* lijkt, en ik neem aan dat de meeste moedertaalsprekers het daarmee eens zijn.

Het woordenboek geeft drie voorbeeldzinnen met *anymore*; twee worden er vertaald met *meer*, een met *nog*:

(10) a. *I'm not coming anymore — ik kom niet meer*

b. *are you eating anymore?* — *eet je nog wat?*

c. *it's not hurting anymore* — *het doet geen pijn meer*

Het gebruik van het Nederlandse *meer* en het Duitse *mehr* met negatie is behoorlijk oud:

(11) a. Gaet henen, ende en sondight niet meer⁵

b. Und weil er mit Gott wandelte, nahm ihn Gott hinweg, und er ward nicht mehr gesehen⁶

In het tegenwoordige Nederlands is *meer* een van de meest frequente NPU's; volgens Van der Wal (1996:57–64) is *meer* de tweede negatief-polaire uitdrukking die Nederlandse kindertjes leren (na *hoeven* (Van der Wouden 1996, Van der Wouden 2001)). Het eerste gebruik van *meer* vind je soms al als kinderen nog geen twee jaar oud zijn.

(12) a. kan niet meer. eendje taartje bakken (1;10.04)⁷

b. nou nie(t) meer (2;00.19)⁸

Nederlands *meer* als directe vertaling van het Engelse *anymore* is een negatief-polaire uitdrukking, net als *anymore*, hoewel de distributie enigszins verschilt, waarover zo meteen meer. Een syntactische eigenaardigheid van dit *meer* is dat het dikwijls direct achter NPs en dergelijke staat of kan staan. De ANS (Haeseryn et al. 1997) (1343-4) noemt dat “omsluiting van het te ontkennen element door *niet meer*”. Bij negatie *geen* is dat bijvoorbeeld verplicht:

(13) a. er is geen eten meer

b. *er is geen meer eten

“Plaatsing van *niet meer* vóór de hele naamwoordelijke constituent [...] is minder gebruikelijk in de noordelijke helft van het taalgebied.” De conclusie: “Het is voorshands niet helemaal duidelijk wanneer dit verplicht is en wanneer facultatief.” Daar heb ik op dit moment niets aan toe te voegen, maar in bepaalde gevallen kan dit feit ons ondertussen wel helpen negatief-polair *meer* te onderscheiden van andere gebruiksmogelijkheden van *meer*:

(14) a. Er woont hier niemand meer

b. ?Er woont hier iemand meer

c. *Er woont hier meer niemand

d. ?Er woont hier iemand MEER

Paardekooper ([z.j.]:657) geeft een grote lijst van omgevingen waar we NPI *meer* kunnen gebruiken:⁹

- (15) a. hij komt hier tegenwoordig nooit meer
 b. niemand komt hier tegenwoordig meer
 c. m'n horloge doet het niet meer
 d. m'n horloge doet het niet goed meer
 e. ze komen nergens meer als bij ons
 f. hij was allesbehalve fris meer
 g. dat gebeurt weinig meer
 h. dat gebeurt nauwelijks meer
 i. dat gebeurt zelden meer
 j. hij had maar drie boeken meer
 k. zonder ergens meer op te hoeven wachten
 l. zonder dat je ergens meer op hoefde te wachten
 m. sinds een week kan de dokter onmogelijk meer komen

We zien allerlei soorten triggers, van zwakke (monotone decreasing) (*zelden, weinig, nauwelijks, maar*)¹⁰ via anti-additieve (*nooit, niemand*) tot sterke, antimorfe (*niet, allesbehalve*).¹¹

Het negatief-polaire *meer* vinden we dus (15) in vrij veel bekende negatieve en andere licensiërende omgevingen, maar in een aantal andere even bekende omgevingen vinden we NPI *meer* niet. (16) geeft voorbeelden van *meer* in het eerste argument van een universele kwantor (cf. (7g)), het eerste argument van een negatieve kwantor, een *ja/nee*-vraag (cf. (7d)), de protasis van een voorwaardelijke bijzin (cf. (7e)), het complement van een superlatief, het complement van een ontkend neg-raising-werkwoord, en een *voordat*-zin, allemaal afkomstig uit Van der Wouden (1997:153–4):

- (16) a. *Alle boeren die ezels meer bezitten worden geslagen
 b. *Geen boer die ezels meer bezit wordt geslagen
 c. *Wil je koffie meer?
 d. *Als je koffie meer wilt, daar is de thermoskan
 e. *Dit is de laatste student die koffie meer wil
 f. *Ik geloof niet, dat we iemand meer hoeven te waarschuwen

g. *Voordat de gasten koffie meer willen moeten we maar bijzetten

Hoe kunnen we verklaren dat *meer* niet goed is in deze zinnen? We zouden kunnen proberen te zeggen dat de negatieve contexten in (16) fundamenteel anders zijn dan die in (15), en we zouden die in (16) non-lexicale triggers kunnen noemen. Maar bij nader inzien is dat nogal ad hoc. Vergelijk bijvoorbeeld eens (16g) met (15k). Beide zinnen bevatten een soort van voegwoordconstructie (cf. ook (15l)), maar de zin met *zonder* laat *meer* wel toe, terwijl die met *voordat* (waarover Sánchez Valencia et al. (1994)) dat niet doet. Voor zover ik weet is er geen onafhankelijke reden om ondergeschikte zinnen met *zonder* als lexicaler te beschouwen dan ondergeschikte zinnen met *voordat*. Een ander fundamenteel, onafhankelijk gemotiveerd verschil tussen de zinnen in (16) en die in (15) kan ik ook niet bedenken. Nader onderzoek werpt daar hopelijk ooit nog eens licht op.

Hoeksema ([z.j.]:s.v *meer*) schrijft: “De distributie van *meer* in mijn corpus beperkt zich voornamelijk tot zuiver negatieve contexten: 96% van in totaal 2510 voorkomens komt op rekening van de triggers *niet*, *geen* en de diverse *n*-woorden. Dit heeft te maken met de sterke concurrentie van *nog* in andere dan negatieve contexten. Verder staat 2% in het bereik van *nauwelijks*, 1% in dat van *weinig* en ook 1% in dat van een bijwoord van restrictie (*alleen*, *maar*, *slechts* en combinaties daarvan). In vragen komt *meer* niet voor, en evenmin in conditionele zinnen, al valt er hier een uitzonderlijk voorbeeld te noteren:”

(17) Ik zal barsten, als ik ooit meer anders word¹²

“Vermoedelijk is het hier de aanwezigheid van *ooit*, die *meer* aanvaardbaar maakt”, aldus Hoeksema.

Paardekooper ([z.j.]:10.7.3 (863–4)) geeft een aantal voorbeelden van *zonder* als negatief woord samen met *meer*, die ik hieronder in (18) herhaal:

- (18) a. Je kunt nu doorlopen zonder dat je iemand meer lastig hoeft te vallen
- b. Je kunt nu doorlopen zonder iemand meer lastig te hoeven vallen
- c. Je kunt nu doorlopen zonder érgens meer (op) te hoeven wachten
- d. Je kunt nu doorlopen zonder óóit meer te hoeven wachten

Hij schrijft “Die verbindingen bestaan in beginsel, maar in alle voorbeelden staat:

- het woord *nu* of *tegenwoordig* dat een tijdselement bevat (zoals *meer*);
- een beklemtoonde pendant van een *niet*-woord (resp. van *niemand*, *nergens*, *nooit* en *geen*);
- *hoeven* dat de bijzin “ontkennend kleurt”.

Laten we achtereenvolgens die dingen weg, dan krijgen we steeds stroevere zinnen”, wat hij illustreert met de voorbeelden in (19):

(19) a. ?je kunt examen doen zonder *één* boek meer te hoeven lezen (*tegenwoordig* is weg)

b. ??je kunt examen doen zonder boeken meer te hoeven lezen (*één* is weg)

c. *je kunt examen doen zonder boeken meer te lezen (*hoeven* is weg)

En hij concludeert: “‘Helpende’ woorden moeten dus de verbinding met *meer* vergemakkelijken; het zou best kunnen dat *zonder iemand meer* een vrij unieke bouw heeft in zover dat *meer* ‘zowel bij *zonder* als bij *iemand* hoort’.¹³

3 Meer en nog

Zojuist hadden we Hoeksema al aangehaald die de beperkte distributie van *meer* toeschrijft aan de concurrentie van *nog*. Daarom nu dus over *meer en nog*. Zoals we zagen (9) is *nog* volgens een gezaghebbend woordenboek het eerste equivalent van *any more*. In de literatuur is *nog* beschreven als een positief-polaire uitdrukking (PPU) (Seuren 1976, Van der Wouden 1985, Rombouts 1986).¹⁴ Dit kunnen we zien aan het contrast in (20): *nog* houdt er niet van om in het onmiddellijke bereik van de zinsnegatie *niet* te staan.¹⁵

(20) a. *m’n horloge doet het niet nog

b. m’n horloge doet het nog

Nog is echter niet zo’n heel sterke PPU (Van der Wouden 1985, 1997), en kan dus wel degelijk in sommige negatieve contexten voorkomen. Voor zover ik dat kan beoordelen worden alle zinnen in (16) grammaticaal als we *meer* vervangen door *nog* (en, waar nodig, *nog* verplaatsen – *nog* kan, anders dan *meer*, niet als achterbepaling optreden):

(21) a. Alle boeren die nog ezels bezitten worden geslagen

b. Geen boer die nog ezels bezit wordt geslagen

c. Wil je nog koffie?

d. Als je nog koffie wilt, daar is de thermoskan

e. Dit is de laatste student die nog koffie wil

f. Ik geloof niet, dat we nog iemand hoeven te waarschuwen

g. Voordat de gasten nog koffie willen moeten we maar bijzetten

Hoed u overigens voor de gedachte dat de distributie van *meer* en *nog* volstrekt complementair is: *nog* kan in de plaats komen van *meer* in een aantal van de zinnen in (15), zonder verandering in betekenis.¹⁶

(22) a. *hij komt hier tegenwoordig nooit nog

- b. niemand komt hier tegenwoordig nog
- c. *m'n horloge doet het niet goed nog
- d. ze komen nergens nog als bij ons
- e. ?hij was allesbehalve fris nog
- f. dat gebeurt weinig nog
- g. dat gebeurt nauwelijks nog
- h. dat gebeurt zelden nog
- i. *hij had maar drie boeken nog
- j. zonder ergens nog op te hoeven wachten
- k. zonder dat je ergens nog op hoefde te wachten
- l. sinds een week kan de dokter onmogelijk nog komen

De tabel in (23) geeft een overzicht van de distributie van *meer* en *nog*.¹⁷¹⁸

(23)

context	<i>meer</i>	<i>nog</i>
<i>nooit</i>	OK	*
<i>niemand</i>	OK	OK
<i>nergens</i>	OK	OK
<i>niet</i>	OK	*
<i>allesbehalve</i>	OK	OK
<i>weinig</i>	OK	OK
<i>nauwelijks</i>	OK	OK
<i>zelden</i>	OK	OK
<i>maar</i>	OK	*
<i>zonder</i>	OK	OK
<i>kan onmogelijk</i>	OK	OK
eerste argument van universele kwantor	*	OK
eerste argument van negatieve kwantor	*	OK
ja-nee-vraag	*	OK
voorwaardelijke bijzin	*	OK
superlatief	*	OK
ontkend negative-raising-werkwoord	*	OK
<i>voordat</i>	*	OK

Ik ken geen theorie over polariteit die een directe verklaring biedt voor het distributiepatroon dat we in deze tabel zien. *Nog* is niet op zijn gemak in de omgeving van *niet*, *nooit* en *maar*, en die elementen vormen geen natuurlijke of bekende klasse in welke theorie dan ook, ook niet in de meest recente, die van Anna Szabolcsi (Szabolcsi 2004).

Hoeksema ([z.j.]:s.v. *meer* schrijft dat *meer* verplicht is in het bereik van directe negatie:

- (24) a. Ik kan niet meer
- b. *Ik kan niet nog

In het bereik van *n*-woorden krijgen we volgens hem alternantie:

- (25) a. Niemand rekende meer op hem
- b. Niemand rekende nog op hem

en datzelfde zou gelden voor negatie in een hogere deelzin, het bereik van *nauwelijks*, en bijzinnen ingeleid door *zonder*:

- (26) a. Ik denk niet, dat we ons daarover nog zorgen hoeven te maken
- b. Ik denk niet, dat we ons daarover meer zorgen hoeven te maken

Hij waarschuwt: “Er bestaat grote variatie wat betreft voorkeuren, die nog niet of nauwelijks in kaart is gebracht. Soms moet ook rekening gehouden worden met nog andere varianten dan *nog* en *meer*, zoals **(nog) langer**, dat de voorkeur geniet bij negatieve predikaten zoals *verbieden*.” We kunnen dat aanvullen met de observatie dat *verbieden* dit effect zelfs over een zinsgrens kan doen gelden:

- (27) a. Hij verbood ons (om) langer op zaterdagmorgen tv te kijken
- b. *Hij verbood ons (om) meer op zaterdagmorgen tv te kijken
- c. We mogen niet langer op zaterdagmorgen tv kijken
- d. We mogen niet meer op zaterdagmorgen tv kijken

Meer blijkt zelden in het bereik van negatieve predikaten voor te komen, maar het lijkt niet principieel uitgesloten (voorbeelden van Hoeksema):

- (28) a. Ja, het Christendom groeide er zoodanig aan, dat de keizer [...] in het jaar 1586, aan alle zijne onderdanen op levensstraffe verbood, den godsdienst van Europa meer aan te nemen. (1807)

- b. Vele mensen die in Groningen werken, gaan op zoek naar een woning in de kop van Drenthe omdat de stad onvoldoende woningbouwlocaties meer heeft. (1993)

Het eerste voorbeeld is in mijn moderne oren overigens onacceptabel, het tweede twijfelachtig. Informanten uit het noorden van het taalgebied lijken zulke voorbeelden wat gemakkelijker te accepteren.

4 Meer en langer

We zagen dat *opnieuw* volgens het woordenboek ook een mogelijke vertaling is voor *anymore*, maar dat woord heeft bij mijn weten geen interessante polariteitseigenschappen, het is niet polair (of bipolair, in de terminologie van Van Os (1989)):

- (29) a. Dat gaan we opnieuw proberen
- b. Dat gaan we niet opnieuw proberen
- c. Feyenoord heeft opnieuw niet kunnen winnen van PSV

Daarom gaan we verder met het laatste alternatief dat in het woordenboek genoemd wordt, *langer*.¹⁹ *Langer* is de vergrotende trap van het adjectief *lang*. In (30) staat een relevant fragment uit het *WNT*-artikel over *lang*:

(30) *WNT* s.v. *lang*: De comparatief *langer* wordt ook gebezigd in toepassing op die tijdsruimte welke een zekere grens overschrijdt, ongeveer in den zin van: nog bij voortdoring, verder. || Ick ken 't niet langer harden, BREDERO 1, 248. Dan sal ick u-lieden trecken laten, ende en sult niet langer blijven, Exod. 9, 28. Na dat de schepen zoo diep in zee gesteken waren, dat men langer geen lant en niet dan water en wolcken zagh, VONDEL 5, 188. Myn gerekt geduld is ten einde; ik zal my dus niet langer laten plagen, Burg. 21. Ik moet weg; 't spijt me wel, ik zou graag nog wat langer blijven, maar ze wachten me thuis met 't eten.

De grote Van Dale (Geerts & den Boon 1999:s.v. *lang*₁, 5) suggereert dat *niet langer* equivalent is aan *niet meer*. De relevante voorbeelden van het woordenboek staan in (31).

- (31) a. het vriest niet langer
- b. dat gaat zo niet langer 'dat kan zo niet voortduren'

Dit *langer* is wederom een negatief-polaire uitdrukking. Overigens worden de zinnen in (31) niet ongrammaticaal zonder *niet*, maar ze krijgen een geheel andere betekenis, ze voelen aan als echte comparatieven, met een impliciete maat van vergelijking:

- (32) a. het vriest langer [dan ...]
- b. dat gaat zo langer

Hoeksema ([z.j.]:s.v. *langer*) noteert dat *langer* in een zin als

- (33) Hij is niet langer de beste tienkamper

“zo’n beetje gelijkwaardig is aan het negatief-polaire *meer*”. Hij wijst ook op een belangrijk verschil: *langer* is alleen in gebruik bij duratieve predikaten.²⁰ Een zin als

(34) Piet komt vanavond niet meer

heeft dan ook geen tegenhanger met *langer*. Verder vond volgens Hoeksema vrijwel uitsluitend *niet* als trigger:

(35) a. Hij eet nooit meer zuurkool

b. *Hij eet nooit langer zuurkool

c. Er was niemand meer

d. *Er was niemand langer

Persoonlijk heb ik geen bezwaar tegen *langer* met een lange-afstands-trigger (die wel weer bij voorkeur *niet* is):

(36) Ik geloof niet, dat het zo nog langer gaat

De zinnen in (16) blijven ongrammaticaal als *langer* in de plaats komt van *meer*:

(37) a. *Alle boeren die langer ezels bezitten worden geslagen

b. *Geen boer die langer ezels bezit wordt geslagen

c. *Wil je koffie langer?

d. *Als je koffie langer wilt, daar is de thermoskan

e. *Dit is de laatste student die koffie langer wil

f. *Ik geloof niet, dat we iemand langer hoeven te waarschuwen

g. *Voordat de gasten koffie langer willen moeten we maar bijzetten

Een overzicht van de resultaten staat in (38):

(38)

context	<i>meer</i>	<i>nog</i>	<i>langer</i>
<i>nooit</i>	OK	*	*
<i>niemand</i>	OK	OK	*
<i>nergens</i>	OK	OK	*
<i>niet</i>	OK	*	OK
<i>allesbehalve</i>	OK	OK	*
<i>weinig</i>	OK	OK	*

<i>nauwelijks</i>	OK	OK	*
<i>zelden</i>	OK	OK	*
<i>maar</i>	OK	*	*
<i>zonder</i>	OK	OK	*
<i>kan onmogelijk</i>	OK	OK	*
eerste arg. van universele kwantor	*	OK	*
eerste arg. van negatieve kwantor	*	OK	*
ja-nee-vraag	*	OK	*
voorwaardelijke bijzin	*	OK	*
superlatief	*	OK	*
ontkend neg-raising-werkwoord	*	OK	OK
<i>voordat</i>	*	OK	*

Tabellen zoals deze, gecombineerd met de observatie dat het nauw-verwante *anymore* ook een negatief-polaire uitdrukking is, met weer een eigen distributie, zijn voor mij steun voor de conclusie die ik al een paar keer heb opgeschreven (Van der Wouden 1994, Van der Wouden 1997, Van der Wouden 2001), namelijk dat bepaalde typen betekenis een lexicaal element vatbaar kunnen maken voor ontwikkeling tot negatief-polaire uitdrukking. Met andere woorden, dat is uiteindelijk een kwestie van (lexicale) semantiek. En als iets een negatief-polaire uitdrukking is, dan wordt het geregeerd door de wetten van negatieve polariteit (Zwarts 1986). Maar de exacte toepassing van deze wetten, dus de precieze gevoeligheid voor factoren zoals monotone daling, anti-additiviteit, schaaieinden (Klein & Hoeksema 1994), non-veridicaliteit (Zwarts 1995, Giannakidou 1998), durativiteit, of wat dan ook, is tot op tamelijk grote hoogte onvoorspelbaar voor individuele polaire uitdrukkingen.²¹ Totdat we dat – zo ooit – beter begrijpen, moeten we aannemen dat de exacte distributie van veel van deze elementen in het lexicon is opgeslagen. Deze laatste aanname biedt dan meteen een verklaring voor het gegeven dat we aanzienlijke verschillen aantreffen tussen nauw-gerelateerde talen, tussen dialecten, en zelfs tussen sprekers (zie bijvoorbeeld Hoppenbrouwers (1983)).

Ik wil nu nog wijzen op een syntactisch verschil tussen *niet langer* en *niet meer*: *niet langer* kan gemakkelijker vooropgeplaatst worden dan *niet meer*:

(39) a. niet langer hebben obscure nieuwsrubrieken het patent op aan speelfilm ontleende effecten om een reportage aanschouwelijker te maken.²²

b. *niet meer hebben obscure nieuwsrubrieken het patent op aan speelfilm ontleende effecten om een reportage aanschouwelijker te maken.

Dit contrast lijkt te suggereren dat *niet meer*, anders dan *niet langer*, niet de eerste positie van de zin kan innemen. In rechte volgorde is de zin immers goed zowel met *meer* als met *langer*:²³

(40) a. obscure nieuwsrubrieken hebben niet langer het patent op aan speelfilm ontleende effecten om een reportage aanschouwelijker te maken.

b. Obscure nieuwsrubrieken hebben niet meer het patent op aan speelfilm ontleende effecten om een reportage aanschouwelijker te maken.

Het volgende contrast suggereert dat het misschien niet zozeer gaat om de zins-initiële positie waar *niet meer* niet van houdt:

(41) a. Wie niet langer een gratis abonnement op prijs stelt, kan dat abonnement gemakkelijk opzeggen.²⁴

b. *Wie niet meer een gratis abonnement op prijs stelt, kan dat abonnement gemakkelijk opzeggen.

In andere soorten zinnen kan *niet meer* wel weer voorop staan:²⁵

(42) a. Werk je nog bij Hoogovens?
Niet meer, ik zit nu bij Shell

b. Niet meer in je bed plassen hoor!

De precieze beperkingen op vooropplaatsing van *niet meer* vragen om nader onderzoek. Dat onderzoek zou onder meer rekening kunnen houden met de gegevenheid dat *langer* wel de eerste zinspositie kan innemen (*langer moet het niet duren*), maar *niet* niet (**niet moet het langer duren*), wat geïnterpreteerd zou kunnen worden als een aanwijzing dat in *niet langer* het *langer* is dat de functie van syntactisch hoofd is, terwijl die functie in *niet meer* door *meer* vervuld wordt. Maar dit ter zijde.

Overigens kunnen we ook nog op een andere manier laten zien dat *meer* en *langer* niet volledig synoniem zijn: de twee woorden kunnen namelijk gecombineerd worden. De gebruikelijke volgorde is *niet langer meer*.^{26,27}

(43) a. men kan dus de varkensteelt in Vlaanderen niet langer meer bestempelen als een landbouwbedrijvigheid.²⁸

b. we zagen er nog niet uit als echte zusters maar ook niet langer meer als gewone meisjes.²⁹

5 Hoeveel soorten *niet meer*?

Rombouts (1981) observeert dat *nog* een woord is met een groot aantal gebruiksmogelijkheden en misschien ook wel een aantal verschillende betekenissen. Bijzonder relevant hier is het zogenaamde imperfectieve *nog*. Feit is immers dat de betekenis van *nog* dramatisch kan verschillen, afhankelijk van het aspect van de zin:

(44) a. Hij slaapt nog “imperfectief *nog*”

b. Hij heeft nog geslapen “additief *nog*”

Zin (44a) betekent “er is een periode die ergens in het verleden begon waarin hij in slapende toestand was en die periode bevat ook het nu”; de meest voor de hand liggende Engelse tegenhanger van *nog* is in dit geval *still* (*he is still asleep*). Zin (44b) daarentegen betekent veeleer zoiets als “er is in het verleden ook een periode geweest waarin hij in slapende toestand was”; de meest voor de hand liggende Engelse

tegenhangers in dit geval zijn voor mijn gevoel additieve woorden en uitdrukkingen als *too* en *as well* (*he has been sleeping as well/he slept too*). We zouden dit “additief *nog*” kunnen noemen.³⁰

Zo doorredenerend moeten we misschien ook wel een imperfectief en een perfectief *niet meer* onderscheiden. Immers, de negatieve tegenhangers van de zinnen in (44) kunnen allebei gevormd worden met *niet meer*, maar het bij *nog* gevonden betekenisverschil keert daar in zekere zin in terug:

(45) a. Hij slaapt niet meer “imperfectief *niet meer*”?

b. Hij heeft niet meer geslapen “additief *niet meer*”?

Zin (45a) betekent immers “hij was in een toestand van slapen en hij is nu niet in die toestand”, terwijl (45b) veeleer uitdrukt “bij alle toestanden waarin hij zich bevonden was hoort niet die van slapen”.

Merk op dat *langer* wel in de eerste, maar niet in de tweede zin in de plaats van *meer* kan komen (eventueel wel als echte comparatief):

(46) a. Hij slaapt niet langer “imperfectief *niet langer*”?

b. *Hij heeft niet langer geslapen “additief *niet langer*”?

Kennelijk is met de generalisatie van Hoeksema dat *niet langer* alleen met duratieve predikaten te combineren valt, het laatste woord ook nog niet gezegd – beide zinnen in (46) bevatten het duratieve predikaat *slapen*, maar *niet langer* gaat (in de relevante lezing) alleen samen met het imperfectief gebruik van dat duratieve predikaat. Afgezien van de rol van de negatie is de distributie van *niet langer* dan ook geheel vergelijkbaar met die van imperfectief *nog*, dat volgens Rombouts (1981:94) ook alleen voorkomt met imperfectief gebruikte duratieve predikaten.

Vervangen we het duratieve predikaat *slapen* door iets niet-duratiefs, zoals het “achievement” (Vendler 1967) *de top bereiken*, dan krijgt de tegenhanger van (45a) een futurumlezing (de zin is alleen maar te lezen als equivalent aan *hij zal de top niet meer bereiken*) met als betekenis “bij alle toestanden waarin hij zal komen komt niet ook nog die van de top bereiken”

(47) a. Hij bereikt de top niet meer “additief *niet meer*”?

b. Hij heeft de top niet meer bereikt “additief *niet meer*”

Conform de generalisatie van Hoeksema kan *langer* in geen van beide voorbeelden in de plaats van *meer* komen.

6 Negative concord?

In sommige Belgische varianten van het Nederlands vind je iets dat lijkt op een soort van negatieve concord met *meer* (alle voorbeelden uit deze paragraaf komen uit het

Corpus Gesproken Nederlands (CGN) (Oostdijk 2000, Van der Wouden et al. 2002), tenzij anders aangegeven).³¹

(48) a. we hebben niet zoveel tijd **niet meer** als ge echt over drie weken weg zijt.

b. 'k weet het niet goed **niet meer**.

Ik ben geen spreker van deze variant, en ik heb er ook nauwelijks intuïties over, maar voor zover ik heb kunnen nagaan is de semantiek van dit *niet meer* geheel identiek aan die van het *meer* van de standaardvarianten van het Nederlands. In het corpus is het fenomeen verre van zeldzaam. Zowel volgens informanten als volgens de geluidsdata uit het corpus wordt de *t* van de combinatie *niet meer* zelden of nooit uitgesproken. Het geheel klinkt meer als *niemeer*, of zelfs *nemeer*, met aanvullende reductie van de klinker *i* tot sjwa.

De voorbeelden in (49) laten zien dat het fenomeen niet beperkt is tot de trigger *niet*:³²

(49) a. daar zitten geen grote misdadigers niet meer.

b. palliatie wil juist zeggen dat er geen therapie niet meer is.

c. en d'r staat niemand niet meer.

d. dan gebeurt er niks niet meer. dan wordt alles totaal geblokkeerd.

e. ze zitten nu maar vijf minuten niet meer op 't WC

f. ge krijgt dan ook nog 'ns het fenomeen dat op een bepaald moment die kinderen het huis uitgaan en dat de dan weer maar met twee niet meer zijt.

De voorbeelden laten zien dat dit *niet meer* ook voorkomt met negatieve kwantoren (*geen, niemand, niks*) en met het scalaire *maar* (49e–49f). Ik vond geen gevallen van dit *niet meer* in de constructietypes in (16). Dat kan verschillende oorzaken hebben: hetzij het corpus is te klein, of dit *niet meer* heeft een distributie die vergelijkbaar is met die van *meer* in de standaardtaal, dat immers ook niet in de constructies in (16) voorkomt.

Of de distributie van dit Belgische *niet meer* nu geheel gelijk is aan die van *meer* uit het standaarddialect is wellicht minder interessant dan de analyse ervan. Er zijn twee alternatieven die voor de hand liggen: het gaat hetzij om een soort negative concord, of *niet meer* is niets meer dan een lexicale variant van *meer*, met geïncorporeerde ontkenning. Beide alternatieven zijn in principe plausibel, want het gesproken Standaardnederlands heeft nog een beetje negative concord (Van der Wouden 1997, De Vries 2001, Van der Wouden 2003) en verschillende zuidelijke dialecten hebben er nog vrij veel van (Koelmans 1967, Haegeman 1995, Van der Auwera & Neuckermans 2002). In (50) staan wat voorbeelden van NC in verschillende varianten van het Nederlands:

(50) a. Schrijf me **nooit geen** mooie brieven meer³³

- b. Z' **en** was me **niets** ketent³⁴
 Ze EN was met niets content
 'Ze was nergens tevreden mee'
- c. 'k **En** ben **niemand ni** tegengekomen.³⁵
 ik EN ben niemand NIET tegengekomen
 'ik ben niemand tegengekomen'

Om te kijken welke van de twee genoemd hypothesen de juiste is, onderwerpen we andere negatieve zinnen van sprekers van de *niet meer*-variant aan een nader onderzoek. In (51) staat een aantal zinsfragmenten uit subcorpus fv400255:

- (51) a. aangezien dat wij nu **niets en** hebben
- b. weet ge toch **nooit niet** wie wie dat er daar in zit.
- c. hebben dus **niks niet meer** van gehoord.

De voorbeelden in (51) suggereren dat deze spreker over drie verschillende soorten negatieve concord beschikt. Voorbeeld (51a) is een geval van de klassieke Germaanse negatieve concord (Jespersen 1917, Horn 1989), met een enclitisch concordant element op het verbogen werkwoord (Van der Wouden & Zwarts (1993) spreken in navolging van Den Besten (1986) van "negative spread"). Dit soort dubbele (of liever "tweeledige") ontkenning is uitgestorven in Nederland, maar wordt als vermeld nog aangetroffen in verschillende dialecten in België (Paardekooper 2003).³⁶ Voorbeeld (51b) daarentegen lijkt veeleer een geval van emphatische verdubbeling van de negatie te zijn (Jespersen 1917, van der Wouden 1997). In vele varianten van het Nederlands is het immers mogelijk om negatieve kwantoren zoals *niemand* en *niets/niks* te benadrukken door er *niet* (of soms *geen* zoals in (50a)) onmiddellijk achter te zetten. In voorbeeld (51c) ten slotte vinden we weer een voorbeeld van Belgisch *niet meer* in combinatie met een negatief element, in dit geval *niks*.³⁷ Belangrijk is dat we geen zinnen aantreffen die parallel zijn aan (49b) en (49e), maar zonder *meer*. Dat wil zeggen, zinnen als de volgende komen niet in ons corpus voor:³⁸

- (52) a. *palliatie wil juist zeggen dat er geen therapie niet is.
- b. *ze zitten nu maar vijf minuten niet op 't WC

Bovendien verwerpen de informanten uit dialecten met concordant *niet meer* deze zinnen categorisch: ze vertellen me spontaan dat ze hun als Afrikaans in de oren klinken.

Kortom, in ons materiaal vinden we geen gevallen van *niet* als concordant element op een afstand. Ik zie dat als een belangrijk argument tegen de eerste en voor de tweede hypothese: het lijkt erop dat we hier niet te maken hebben met een vorm van negatieve concord, maar dat deze variant van het Nederlands over een lexicaal element *niet meer* beschikt dat zich ongeveer gedraagt zoals het *meer* van de standaardvariant.

Als dat klopt, dan gedraagt dit dialectische *niet meer* zich anders dan het *niet meer* in het Nederlands van taallerende kindertjes. Van der Wal (1996) heeft onderzoek

gedaan naar de verwerving van de negatief-polaire uitdrukkingen *hoeven* en *meer* (vergelijk ook (Ruhland 1991)). Zij betoogt dat in de eerste voorkomens van het hulpwerkwoord *hoeven*, als in (53), de combinatie *hoef niet* (*hoefnie*, *hoenie*) als een ongeanalyseerde lexicale eenheid fungeert.

(53) a. Ik *hoef niet* (1;08.06)

b. Dirje *hoef e niet handje Sinteklaas* (2;00.14)

Pas later leren kinderen deze eenheid verder op te delen, en wordt *hoeven* als een werkwoord geïntegreerd in het grammaticaal systeem; pas dan ook kan er ander materiaal tussen *hoeven* en negatie voorkomen:

(54) a. Joke *hoef(t) ook niet* (2;04.16)

b. papa *hoef(t) s(ch)eren niet* (2;04.25)

Van der Wal (1996) betoogt dat kinderen in het geval van *meer* echter geen fase doormaken waarin NPU *meer* en trigger *niet* een ongeanalyseerde eenheid vormen. Haar voorbeelden in (55) laten zien dat *meer* onafhankelijk herhaald kan worden, en dat *niet* en *meer* gescheiden kunnen worden door klemtoon of pauze.³⁹

(55) a. nou *nie(t) meer. meer me(l)k* (2;02.03)

b. nou kan NIET *meer zien* (2;03.21)

c. dat gaat Frank *niet # meer meer +...* (2;02.03)

Het Belgische *niet meer* dat we in deze paragraaf besproken hebben, lijkt daarentegen weer wel een lexicale eenheid.

7 Tot besluit

In dit artikel heb ik aandacht besteed aan een klein semantisch veld van aspectuele partikels. Mijn onderzoekingen zijn zeker niet uitputtend geweest. Zo heb ik bijvoorbeeld in het geheel geen aandacht besteed aan het element *weer*, dat ook met negatie kan voorkomen en dan in een aantal gevallen de plaats van negatief-polair *meer* kan overnemen:

(56) a. 't was wel heel leuk maar ik doe 't niet weer.

b. maar je zag verder helemaal niks en ook nooit weer gezien

Ik heb de indruk dat dit gebruik van *weer* nogal schrijftalig is: spontaan zal ik het in mijn spreektaal niet snel gebruiken. Voor sommige van mijn informanten is er betekenisverschil. In dezelfde zinnen kunnen we soms ook *nog een keer* gebruiken, met weer een subtiel betekenisverschil.

(57) a. 't was wel heel leuk maar ik doe 't niet nog een keer.

b. ?maar je zag verder helemaal niks en ook nooit nog een keer gezien

Nog een keer is waarschijnlijk eveneens een lexicale eenheid, wat al blijkt uit het feit dat het, anders dan *nog* in isolatie, onmiddellijk ter rechter zijde van *niet* kan voorkomen en dus kennelijk geen positief-polaire uitdrukking is.

Ondanks deze onvolledigheid is de conclusie wel duidelijk, denk ik: de verschillende elementen binnen dit semantische veld hebben elk hun eigen eigenschappen en hun eigen distributie. Ik ben er niet in geslaagd algemene mechanismen te vinden die deze eigenschappen precies kunnen voorspellen, dus we moeten maar aannemen dat ze expliciet opgeslagen zijn in het mentale lexicon. Met deze aanname hebben we wel meteen een verklaring voor alle soorten variatie die we gevonden hebben.

Bibliografie

- VAN DER AUWERA, JOHAN, & ANNEMIE NEUCKERMANS. 2002. Driedubbele negatie. Paper presented at Colloquium Taal en Tongval, Gent, November 2002.
- VAN BAAR, TIM. 1997. *Phasal Polarity*. Universiteit van Amsterdam dissertation.
- DEN BESTEN, HANS. 1986. Double negation and the genesis of Afrikaans. In *Substrata versus universals in Creole languages. Papers from the Amsterdam Creole workshop, April 1985*, red. Pieter Muysken & Norval Smith, 185–230. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- DEN DIKKEN, MARCEL. 1995. *Particles: on the syntax of verb-particle, triadic, and causative constructions*. New York [etc.]: Oxford University Press.
- FOOLEN, AD. 1993. *De betekenis van partikels. Een dokumentatie van de stand van het onderzoek met bijzondere aandacht voor maar*. Nijmegen dissertation.
- GEERTS, GUIDO, & TON DEN BOON (red.). 1999. *Van Dale Groot woordenboek der Nederlandse taal*. Utrecht/Antwerpen: Van Dale Lexicografie. 13e, herz. uitg.
- GIANNAKIDOU, ANASTASIA. 1998. *Polarity sensitivity as (non)veridical dependency*. Amsterdam: Benjamins. (Linguistik aktuell, vol. 23).
- HAEGERMAN, LILIANE. 1995. *The Syntax of Negation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HAESERYN, WALTER, & AL. (red.). 1997. *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. Groningen en Deurne: Martinus Nijhoff en Wolters Plantijn. 2e, geheel herz. dr.
- HASPELMATH, MARTIN. 1997. *Indefinite Pronouns*. Oxford: Clarendon Press.
- HINDLE, J., & I. SAG. 1973. Some more on anymore. In *Analyzing variation in Language. Papers from the second colloquium on new ways of analyzing variation*, ed. by R.W. Fasold & R.W. Shuy, 89–110. Washington: Georgetown University Press.
- HOEKSEMA, J. [z.j.]. De negatief-polaire uitdrukkingen van het Nederlands. ms. Groningen, versie september 2002.
- HOPPENBROUWERS, GEER. 1983. Negatief- en positief polaire elementen in de taal. een onderzoek naar het syntactisch en semantisch gedrag van negatief- en positief polaire elementen. ongepubl. Nijmegen.
- HORN, LAURENCE ROBERT. 1989. *A Natural History of Negation*. Chicago: University of Chicago Press.

- JESPersen, OTTO. 1917. Negation in English and other languages. *Historisk-filologiske Meddeleiser* 1, 1–151. Herdrukt in *Selected writings of Otto Jespersen*, London and Tokyo George Allen & Unwin, Ltd. and Sejo Publishing Co., Ltd., [1962].
- KLEIN, HENNY, & JACK HOEKSEMA. 1994. *Bar en bijster*: Een onderzoek naar twee polariteitsgevoelige adverbia. *Gramma/TTT* 3, 75–88.
- KOELMANS, L. 1967. Over de verbreiding van het ontkennende *en*. *De Nieuwe Taalgids* 60, 12–18.
- LADUSAW, WILLIAM A. 1979. *Polarity sensitivity as inherent scope relations*. Dissertatie University of Texas at Austin. IULC, Bloomington, Indiana, 1980.
- MARTIN, W., G.A.J. TOPS, J.L. BOL, R. EECKHOUT, L. GOOSSENS, A.E. REINDERS-REESER, L. ROOS, & M.H.M. SCHRAMA. 1984. *Van Dale Groot Woordenboek Engels-Nederlands*. Utrecht/Antwerpen: Van Dale Lexicografie.
- OOSTDIJK, NELLEKE. 2000. Het Corpus Gesproken Nederlands. *Nederlandse Taalkunde* 5, 280–284.
- OOSTERHOF, ALBERT. 2003–2004. Polariteitsgevoeligheid van *doorgaan* ('gehouden worden'). *TABU* 33, 131–150.
- VAN OS, CHARLES. 1989. *Aspekte der Intensivierung im Deutschen*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- OVERDIEP, G.S. 1940. *De volkstaal van Katwijk aan Zee*. Antwerpen: N.V. Standaard-boekhandel.
- PAARDEKOOPEP, P.C. [z.j.]. *Beknopte ABN-syntaxis*. Eindhoven: Uitgave in eigen beheer. Zevende druk.
- 2003. Opkomst en ondergang van *ne/en*, vooral dat bij niet-woorden. Ms. Leiden, te verschijnen in *neerlandistiek.nl*.
- PAUWELS, J.L. 1958. *Het dialect van Aarschot en omstreken*, deel 5 van *Bouwstoffen en studiën voor de geschiedenis en de lexicografie van het Nederlands*. Belgisch Interuniversitair Instituut voor de Neerlandistiek. Appendix: "De expletieve ontkenning nie(t) aan het einde van de zin in het Zuidnederlands en het Afrikaans".
- ROMBOUTS, JOS. 1981. Polysemie door semantisering van konversationele implicaturen. In *Antwerp papers in Linguistics* 23, 89–133. Antwerpen: UIA.
- 1986. Perspektiviteitswisseling en de polariteit van *al, nog en meer*. *Tijdschrift voor Taal- en Tekstwetenschap* 6, 135–151.
- RUHLAND, RICK. 1991. De acquisitie van 'hoeven'. *Tabu* 21, 97–116.
- SÁNCHEZ VALENCIA, VÍCTOR, TON VAN DER WOUDE, & FRANS ZWARTS. 1994. Polarity, veridicality, and temporal connectives. In *Proceedings of the Ninth Amsterdam Colloquium, December 14 — 17, 1993*, red. Paul Dekker & Martin Stokhof, 587–606. Amsterdam: ILLC / Department of Philosophy, University of Amsterdam.
- SASSEN, ALBERT. 1977. Drie chronogrammen: wachten, verlet, (maar)... meer. In *Opstellen door vrienden en vakgenoten aangeboden aan dr. C.H.A. Kruyskamp: ter gelegenheid van zijn 65ste verjaardag en van zijn afscheid als redacteur van het Woordenboek der Nederlandsche Taal en als enige bewerker van Van Dale*, red. Hans Heestermans, 156–68. 's-Gravenhage: Martinus Nijhoff.
- SEUREN, PIETER A.M. 1976. Echo: een studie in negatie. In *Lijnen van taaltheoretisch onderzoek. Een bundel oorspronkelijke stukken aangeboden aan prof. dr. Henk Schultink*, red. G. Koefoed & A. Evers, 160–184. Groningen: Tjeenk Willink.

- SMESSAERT, HANS . 1999. *Perspectief en vergelijking: aspectuele partikels in het Nederlands*. Leuven: Peeters.
- SZABOLCSI, ANNA. 2004. Positive polarity – negative polarity. *Natural Language and Linguistic Theory* 22, 409–452.
- VANDEWEGHE, WILLY. 1981. *Al/Nog/Meer* en perspektiviteitswisseling. In *Bijdragen over semantiek van het 33ste Vlaams filologencongres*, red. Louis Goossens, *Antwerp Papers in Linguistics* volume 23, 135–151. Universitaire Instelling Antwerpen, Departement Germaanse, Afdeling Linguïstiek.
- . 1983. *De Partikels van de Al/Nog/Pas-Groep in het Nederlands: Een Semantische en Pragmatische Studie*. Dissertatie Gent.
- . 1992. *Perspectivische evaluatie in het Nederlands: De partikels van de 'al/nog/pas'-groep*. Gent: Koninklijke Academie voor Taal- en Letterkunde.
- VENDLER, ZENO. 1967. *Linguistics in Philosophy*. Ithaca and London: Cornell University Press.
- DE VINK, LEENDERT. 2004. *Dialect en dialectverandering in Katwijk aan Zee*. Delft: Eburon. (ook proefschrift Leiden, 2004).
- DE VRIES, JELLE. 2001. *Onze Nederlandse Spreektaal*. Den Haag: SDU Uitgevers.
- DE VRIES, MATTHIAS, & LAMMERT A. TE WINKEL ET AL. (red.). 1864–1998. *Woordenboek der Nederlandsche taal*. 's-Gravenhage [etc.]: Martinus Nijhoff [etc.].
- VAN DER WAL, SJOUKJE. 1996. *Negative polarity items and negation: Tandem acquisition*. Dissertatie Groningen.
- VAN DER WOUDE, TON. 1985. Positief polaire uitdrukkingen in het Nederlands. Doctoraalscriptie, Vakgroep Nederlands Leiden.
- . 1994. *Negative Contexts*. Dissertatie Groningen.
- . 1995. *Moeilijk* is (not) difficult. In *Linguistics in the Netherlands 1995*, red. Marcel den Dikken & Kees Hengeveld, 203–14. Amsterdam: Benjamins.
- . 1996. Hoeven. *TABU* 26, 164–182.
- . 1997. *Negative Contexts. Collocation, polarity, and multiple negation*. London and New York: Routledge.
- . 2001. Three modal verbs. In *Zur Verbmorphologie germanischer Sprachen*, red. Sheila Watts, Jonathan West, & Hans-Joachim Solms, 189–210. Tübingen: Niemeyer.
- . 2002. Partikels: naar een partikelwoordenboek voor het Nederlands. *Nederlandse Taalkunde* 7, 20–43.
- . 2003. Meer over dubbele ontkenningen: aantekeningen bij Paardekooper. Ms. Leipzig/Leiden, te verschijnen in neerlandistiek.nl.
- , HELEEN HOEKSTRA, MICHAEL MOORTGAT, BRAM RENMANS, & INEKE SCHURMAN. 2002. Syntactic Analysis in the Spoken Dutch Corpus (CGN). In *Proceedings of the third International Conference on Language Resources and Evaluation*, red. Manuel González Rodríguez & Carmen Paz Suárez Araujo, 768–773. Paris: ELRA.
- , & FRANS ZWARTS. 1993. A semantic analysis of negative concord. In *SALT III: Proceedings of the third conference on semantics and linguistic theory*, red. Utpal Lahiri & Adam Zachary Wyner, 202–219. Cornell University Department of Modern Languages and Linguistics.

ZWARTS, FRANS. 1981. Negatief polaire uitdrukkingen 1. *Glot* 4, 35–132.

———. 1986. *Categoriale grammatica en algebraïsche semantiek. Een studie naar negatie en polariteit in het Nederlands*. Groningen dissertation.

———. 1995. Nonveridical contexts. *Linguistic Analysis* 25, 286–312.

Noten

¹In Van der Wouden (1997) adopteer ik de hypothese van Ladusaw (1979) dat monotone daling de cruciale eigenschap is die omgevingen minimaal moeten bezitten om negatief-polaire uitdrukkingen mogelijk te maken, alsmede de verfijningen die geïnitieerd zijn door Zwarts (1981) en die erop neerkomen dat sommige negatief-polaire uitdrukkingen slechts verenigbaar zijn met (wiskundig evengoed definieerbare) deelverzamelingen van de monotoon dalende omgevingen (zoals anti-additiviteit en antimorfie). Voortbouwend op oorspronkelijke suggesties in Zwarts (1995) hebben verschillende onderzoekers, met name Giannakidou (bijvoorbeeld Giannakidou (1998)), maar recentelijk ook Oosterhof (2003–2004), in mijn ogen meer met retorisch geweld dan met kracht van argumenten, betoogd dat de oorspronkelijke hypothese van Ladusaw helemaal fout is en dat non-veridicaliteit de cruciale eigenschap is. Dat kan kloppen voor sommige onbepaalde voornaamwoorden in het Grieks (Giannakidou 1998), maar mij zijn in het Nederlands geen uitdrukkingen bekend die in alle non-veridicale omgevingen voorkomen en in geen enkele omgeving die de eigenschap non-veridicaliteit ontbeert. Ook het Engelse *any*, het onderwerp van Zwarts (1995), laat zich, tegen de hypothese in, niet licensiëren door alle non-veridicale operatoren, getuige het feit dat *I eat any apple* (zonder non-veridicale operator), *Perhaps I eat any apple* (met non-veridicaal *perhaps*) en *I think I eat any soup* (met non-veridicaal *I think*) alle drie even onacceptabel zijn, in schril contrast tot *I didn't eat any apple* (monotoon dalend dankzij de zinsnegatie) en *Please take any apple you like* (met de non-veridicale imperatief). Feit is ondertussen dat non-veridicaliteit een zwakkere eigenschap is dan monotone daling, met dien verstande dat alle monotoon dalende omgevingen non-veridicaal zijn, maar niet alle non-veridicale omgevingen monotoon dalend. Als er dan inderdaad elementen blijken te bestaan die gelicensieerd kunnen worden door (sommige) non-veridicale omgevingen dan is dat in mijn ogen eerder een bevestiging en verfijning van de hypothese van Ladusaw met de amendementen van Zwarts over gevoeligheid voor anti-additiviteit en antimorfie dan een falsificatie ervan.

²Er zijn Engelse dialecten waarin zinnen als deze grammaticaal zijn: zie bijvoorbeeld Hindle & Sag (1973) en de daar aangehaalde literatuur.

³Ter zijde: meestal wordt, zoals in Haspelmath (1997:248–9) en de meeste literatuur over negatief-polair *any*, gesuggereerd dat de verschillende *any*-elementen dezelfde distributie hebben, maar dat is niet correct: *anymore* kan bijvoorbeeld geen “free choice reading” krijgen die we wel vinden bij *any* + een zelfstandig naamwoord (*take any apple*, *anybody can tell you that*), etc. Omgekeerd weet ik geen tegenhanger van het dialectisch niet-polaire gebruik van *anymore* bij de andere elementen van dit paradigma.

⁴Vergelijk noot 2.

⁵Joh. 8, 11 via *WNT*.

⁶Gen. 5, 24 (Luther).

⁷Van der Wal (1996:68: (47)).

⁸Van der Wal (1996:68: (48)).

⁹Ik volg Paardekooper in zijn soms wat onorthodoxe orthografie.

¹⁰Sassen (1977) beweert (volgens Hoeksema ([z.j.]:s.v.*meer*) op instigatie van J. de Rooij) dat *maar* als licensieerder van *meer* vooral in Groningen zou voorkomen, maar dat lijkt niet te kloppen: wel geeft Hoeksema *De Groninger meikermis duurde zestien dagen. Nu maar negen dagen meer.* uit het *Nieuwsblad van het Noorden* (16-1-1993), maar hij geeft ook *Mijn vader woont bij mij omdat hij hier zijn verzorging niet kreeg, maar één paar kousen meer had en dan nog met zulke gaten in* uit *Het verdriet van België* van Hugo Claus. Rombouts (1986) citeert *het nieuwe verdrag is maar een schaduw meer van het oorspronkelijke* uit *De Standaard* en mijn aangetrouwde tante Adrie, geboren en getogen in Schiedam, zei spontaan zoiets als *sinds we naar die flat verhuisd zijn hebben we maar twee slaapkamers meer.* Een iets ingewikkelder geval is *De wereld is wonderlijk leeg zonder jou. Er staat maar zo weinig meer in.* Annie M.G. Schmidt: “Zonder jou.” In: AMG-kalender 2004 (8 november), uit *Tot hier toe.*

¹¹In zin (15m) is het adjectief (of bijwoord) *onmogelijk* de trigger. Dat lijkt, net als bijvoorbeeld *moelijk* (Van der Wouden 1995), maar ook vergelijkbare woorden als *kwalijk* en *bezwaarlijk*, alleen negatief-polaire uitdrukkingen mogelijk te kunnen maken in combinatie met zwakke epistemische modale uitdrukkingen, zoals het hulpwerkwoord *kunnen* (vergelijk het grammaticale *ik kan onmogelijk meer komen* met het ongrammaticale **ik mag onmogelijk meer komen* (deontisch in plaats van epistemisch), het al even ongrammaticale **ik moet onmogelijk meer komen* (sterke in plaats van zwakke modaliteit) en het nog ergere **ik kom onmogelijk meer* (geen modaal)), de modale infinitief (*dat is onmogelijk meer te redden*), enz.

¹²Herman de Man, *Maria en haar timmerman*, 232, via Hoeksema.

¹³In de literatuur is wel voorgesteld (Den Dikken (1995) enz.) dat aan resultatieve werkwoordsbepalingen (*ik verf het hekje groen*) eenzelfde structuur ten grondslag ligt als aan partikelwerkwoord (*ik bel mijn moeder op*). Met betrekking tot *meer* vertonen de constructies echter verschillend gedrag:

- a. *dat ik niemand op meer wil bellen
- b. dat ik geen hekje groen meer wil verven

Dat lijkt te suggereren dat deze twee constructies syntactisch toch niet over een kam geschoren mogen worden: kennelijk kan meer samen met een onmiddellijk voorafgaande NP een constituent vormen (getuige ook de eenzinsdeelproef *geen woord meer wil ik van je horen*), maar met een niet-werkwoordelijk deel van een samengesteld werkwoord niet.

¹⁴Rombouts (1981) schrijft dat er ten minste vier betekenissen van *nog* moeten worden onderscheiden, die overigens, via semantisering van conversationele implicaturen, zijn ontstaan uit één oorspronkelijke betekenis.

¹⁵Zin (20a) en verschillende andere zijn grammaticaal als *nog* voorafgaat aan het negatieve element, als in *mijn horloge doet het nog niet*, maar dan is de betekenis heel anders.

¹⁶*Weinig nog* is ambigu (cf. Rombouts (1986)) tussen ‘nog niet veel’ en ‘niet veel meer’; *nauwelijks nog* idem dito.

¹⁷In de tabel ontbreekt *alleen* als trigger. Volgens mij is *hij leest alleen boeken meer* onacceptabel — in elk geval is *hij leest alleen nog boeken* veel beter.

¹⁸Vandeweghe (1983), Vandeweghe (1992), Rombouts (1986) en Foolen (1993) hebben geschreven over de ambiguïteit van de (frequente) combinatie *nog maar*: *Ik heb nog maar drie auto's*: kan zowel een klacht zijn van iemand die vroeger veel meer auto's beat, als van iemand die onlangs begonnen is met auto's verzamelen en vindt dat het niet erg opschiet. Foolen (1993:157) wijst op het compositionele aspect van de combinatie: “[t]erwijl *maar drie [X]* een statische hoeveelheid aangeeft, wordt door de toevoeging van *nog* een element van verandering in de zin ingebracht.”

¹⁹Merk op dat in het Engels *any longer* soms gebruikt kan worden als parafrase voor *anymore*, in elk geval volgens het citaat uit het woordenboek van Merriam Webster in (1).

²⁰Wellicht kunnen we dit verschil begrijpen uit de lexicale semantiek van de woorden *meer* en *langer*. Het predikaat *lang* kan immers bij duratieve predikaten een (relatief) lange tijdsduur aangeven: *hij heeft lang geslapen, het duurt allemaal erg lang, hij fietst altijd lang*.

²¹Cf. Rombouts (1986:136): “De lijst van mogelijke omgevingen bevat altijd de negatie, maar verschilt hij van NPE tot NPE.”

²²NRC-Handelsblad 1999.

²³De observatie dat *niet meer* niet op de eerste zinspositie kan voorkomen is al te vinden bij Paardekooper.

²⁴Neder-1 9206.01.

²⁵De mogelijkheid van vooropgeplaatst *niet meer* bij infinitivus pro imperativo als in (42b) is niet van vandaag of gisteren: In D. Buysero & C. Hacquart: *De Triomfeerende Min. Vredespel. Gemengt met Zang- en Snaarenspeel, Vliegwerken, en Baletten*. (1680) (heruitgegeven door P. Andriessen en T. Strengers, Leuven, Peer, 1996 (MFM, 1)) komt een koorwerk voor dat begint met *Niet meer van krijg gezongen, het bloedig zwaard moet in de schee*.

²⁶*Niet langer* lijkt relatief frequent in Vlaanderen: voor het woord *langer* is de verhouding N-VI in CGN tot en met de vijfde release 330 : 210, voor de string *niet langer* is het 63 : 67. Ik heb geen idee waardoor dat komt.

²⁷Onderzoek of syntaxis en semantiek van *any longer* geheel vergelijkbaar zijn met die van NPU *langer* valt buiten het bestek van dit artikel.

²⁸CGN: België.

²⁹CGN: Nederland.

³⁰In België komt dit additieve *nog* voor op plaatsen waar ik *eveneens* zou kunnen gebruiken: *Op de rechterflank liggen Deflandre en Brocken in balans. Brocken toonde zich vrijdag in het onderling duel Standard-Club Brugge sterker dan zijn Brugse concurrent, maar puur verdedigend is Deflandre sterker. Nog op rechts krijgt Verheyen wellicht nog steeds de voorkeur op Mbo Mpenza, die zich tot veler verbazing staande houdt bij de Portugese titelkandidaat Sporting Lissabon.* Een ander geval is nog de vaste combinatie *nog meer*, dat eveneens additief is, maar weer andere gebruiksmogelijkheden heeft die, ik niet systematisch onderzocht heb.

³¹Ik heb geen onderzoek gedaan naar, en kan dus ook niets zeggen over, de geografische verspreiding van het hier beschreven fenomeen, maar ik heb de indruk dat het een wijde verspreiding in de Belgische spreektaal kent.

³²Ik volg zo veel mogelijk de spelling van het corpus, maar de voorbeelden zijn hier en daar wat gepolijst: de originele versie van (49a) bijvoorbeeld is *daar zitten geen uh geen grote misdadigers niet meer*.

³³E. Hartkamp en M. Schreyenberg, gezongen door Marianne Weber.

³⁴West-Vlaams voorbeeld uit Haegeman (1995:135).

³⁵Voorbeeld van Van der Auwera & Neuckermans (2002).

³⁶In de eerste helft van de twintigste eeuw kwam deze dubbele ontkenning ook nog voor in het dialect van het Zuid-Hollandse vissersdorp Katwijk. Overdiep (1940:203) geeft voorbeelden als *Wow je soms segge dat je mijn-iet meer en kén?* (standaardtalig *niet* is in het Katwijkse meestal *iet*), maar hij meent dat ook in Katwijk het systeem in verval is. Op de grens van de twintigste en de eenentwintigste eeuw blijkt het in Katwijk toch nog niet helemaal uitgestorven te zijn: De Vink (2004:229) rapporteert dat aan het eind van de twintigste eeuw sommige van zijn (bejaarde) informanten nog steeds zinnen als *ik denk dat we gien bròòd en krijge kenne* accepteren, en ook nog spontaan gebruiken.

³⁷Men zou kunnen tegenwerpen: is dat niet eerder een geval analoog aan (51b), dus met een structuur [[niks niet] meer] in plaats van [niks [niet meer]]? In dit geval valt dat niet uit te sluiten, maar gevallen als (49b) en (49e) laten een dergelijke analyse niet toe.

³⁸Misschien zijn er wel enkele dialecten, zoals dat van Aarschot (Pauwels 1958), waar dit soort zinnen wel mogelijk is (of was): (Van der Auwera & Neuckermans 2002) rapporteren voor een klein gebied op de grens van de provincies Antwerpen en Brabant *Er wil niemand niet dansen*.

³⁹Maar net zo goed zou je (53b) ook kunnen zien als een zin waarin *hoeven* en *niet* gescheiden worden door een aarzeling, en dan heb je een argument tegen het idee dat die twee woorden een ongeanalyseerde eenheid vormen.